

FÅGLAR I SÖRMLAND

Föreningen Södermanlands Ornitologer

Nr 2

1972

Årg 5

	Utges av Föreningen Södermanlands ornitologer (FSO), huvudman för Hartsö-Enskär fågelstation
Redaktör och ansv. utgivare	Björn Ahlbom S:t Eriksgatan 57, 2 tr 112 34 Stockholm
Redaktionskommitté	Björn Ahlbom Lars Broberg, Strängnäs Ingemar Nord, Sparreholm
Periodicitet	2 nummer per år
Prenumeration och lösnnummer	Medlemmar och stödjande medlemmar i FSO erhåller tidskriften gratis. Prenumeration: 10:-- per år Lösnnummer: 5:50 (inkl porto)
Expedition	Södermanlands ornitologer c/o Ulf Widemo Sländstigen 12 611 00 Nyköping Bankgiro 712-8457 Postgiro 7 73 78-8

F Ö R E N I N G E N S Ö D E R M A N L A N D S O R N I T O L O G E R

Ordförande	Ingemar Nord
Sekreterare	Leif Sandgren, Utsiktsvägen 15, 152 00 Strängnäs
Övriga styrelseledamöter	Björn Ahlbom, Lars Broberg, Hans Pettersson, Lennart Wahlén, Ulf Widemo
Stödjande medlemskap	erhålls genom att 18:-- eller mer sätts in på FSO:s bankgiro eller postgiro (se ovan)

Nr 2	Fågl i Sörm l	Årgång 5	Nr 2	Sid 49-80	Nyköping dec 1972
------	---------------	----------	------	-----------	----------------------

INNEHÅLL

Verksamheten vid Hartsö-Enskär fågelstation 1972 av Ingemar Nord	sid 49
Häckning av tretåig hackspett i Sörmland 1972 av Lennart Wåhlén	sid 62
Vingmått och vikt hos några flyttande fågelarter av Ingemar Nord	sid 70
Sparvugglans hamstringsvanor under vintern av Björn Ahlbom och Leif Carlsson	sid 76
Omslag: Grönbensa. Foto: Ingemar Holmåsén/N	

Verksamheten vid Hartsö-Enskär fågelstation 1972*

— med mått och vikt för några invasionsarter

Ingemar Nord

Ingen säsong är den andra lik. Vår åttonde höst på Enskär innehöll bl a den numera största invasionen vi varit med om, den av gråsiska. Ett flertal andra invasionsarter var i rörelse. Däremot har vi aldrig fångat så få lövsångare i förhållande till den totala fångsten, inte ens 500 ex. Lars Broberg redogör i separat artikel för ringmärkningen.

★ Meddelande nr 18 från Hartsö-Enskär fågelstation. Meddelande nr 17 återfinns i detta häfte.

Verksamhetsperioder

juni	3, 4, 9, 10, 11
juli	1, 2, 8, 9, 22-23, 29-31
augusti	1, 12-31
september	1-30
oktober	1-15

Summa 80 dagar, varav 65 i ett sträck.

Personal

- ringmärkare Lars Broberg (1,5 vecka), Hans Pettersson, Ingemar Nord (3), Stefan Bengtsson, Jan Gustafsson, Göran Pettersson, Gerd Isaksson (2)
- assistenter Agneta Broberg (0,5), Gunnar Sjöo, Sten Fredriksson, Lennart Wahlén, Tomas Johansson, Jan Isaksson (2).

Ett varmt tack till alla!

Väder

- augusti Mycket växlande. Heldagsregn den 18 och 24 (27 mm). Max. temperatur +21,5° den 21.8, minimum +9° den 24.8. Hård blåst den 24.8 med 18 m/sek.
- september Totalt 40 mm regn, varav drygt 30 mm den 15-16.9. Max. temperatur +20° den 6.9, minimum +3° den 27 och 30.9. Högsta vindhastighet 14 m/sek den 5.9, hård blåst 27-28.9, men också långa perioder med svaga vindar eller helt lugnt, t ex 12-14.9.
- oktober Totalt endast 2 mm regn. Max. temperatur +15° den 5.10, minimum +1° den 1.10. Relativt varmt från den 5.10. Flera dagar med dis eller dimma. 13 m/sek den 4.10.

Invasionsarter

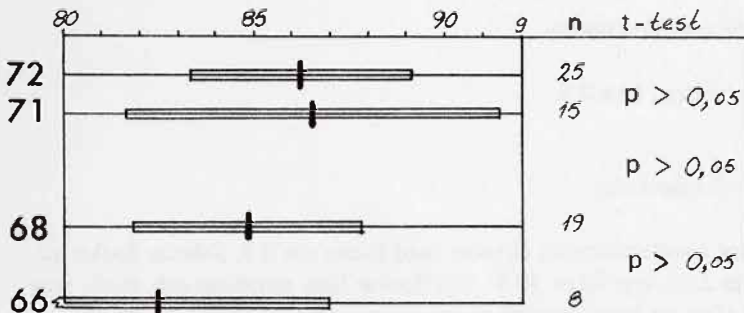
Pärluggla *Aegolius funereus*

Tre pärlugglor fångades den 21.8, 21 resp 30.9, alla på morgonen. Möjligen lokala häckfåglar. Augustiexemplaret var en årsunge, som ännu inte fått fjädrar runt näbben och på fötterna. I övrigt skilde den sig inte i färg eller teckning från andra pärlugglor. Vikt och vinglängd för de tre i kronologisk ordning: 123 gram - 163 mm, 122 - 174, 140 - 171.

Större hackspett *Dendrocopos major*

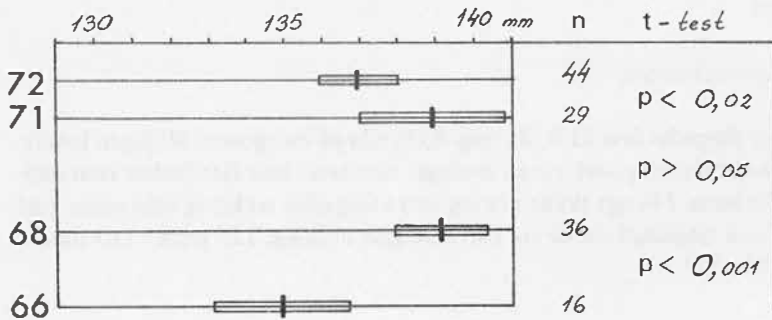
Notera 42 dagar av 65, dock aldrig mer än 5 ex (21.8). Några egentliga sträckrörelser iaktogs inte, men under hela perioden anlände nya, omärkta exemplar. Fångsten uppgick till 48 ex, dvs samma antal som vid invasionen 1968. Vikt insamlades för 25 ex och vinglängd för 44, samtliga juvenila. Se även Nord (1972).

Vikten låg mellan 75 och 100 g med medelvärdet 86,2 och standardavvikelsen 5,6421. Medelvärdet är 0,3 g lägre än 1971, men 1,4 högre än 1968 och 3,8 högre än 1966. Se figur 1.

Figur 1. Viktens medelvärde hos större hackspett på Enskär höstarna 1966-1972. Kring medelvärdet har 99 %-konfidensintervallet markerats. Resultatet av t-test redovisas.

De 44 vingmåttarna varierade från 131 mm till 144 mm med medelvärdet 136,9 mm och standardavvikelsen 2,7056 mm. Medelvärdet är 2,0 mm större än 1966 men 2,0 resp 2,2 mm mindre än 1971 resp 1968. Se figur 2.

Figur 2. Vinglängdens medelvärde hos större hackspett på Enskär höstarna 1966-1972. Kring medelvärdet har 99 %-konfidensintervallet markerats. Resultatet av t-test redovisas.

Mindre hackspett *Dendrocopos minor*

Talrikare förekomst än någon tidigare höst. 19 ex fångade mellan 14.8 och 6.10. Noterad 45 dagar av 65, dock aldrig mer än 2-3 åt gången.

Nötkråka *Nucifraga caryocatactes*

Endast en observation, 1 ex 7.9.

Nötskrika *Garrulus glandarius*

Talrik förekomst i september och oktober med första obs 9.9. Största flockarna på 60-70 ex sågs 23.9 resp 50 ex 30.9. Alla flockar kom norrifrån och vände norrut igen, ibland efter ett kort uppehåll bland tallarna längst i söder. Av 10 ringmärkta nötskrikor finns vikt och vinglängd för 9 ex.

Tabell 1. Vikt och vinglängd hos 9 nötskrikor (inte köns- eller åldersbestämda) i september-oktober 1972 på Enskär.

	Vikt	Vinglängd
Intervall	145-178	172-186
Medelvärde (\bar{x})	158,0	179,1
Standardavvikelse (s)	10,1489	4,1965

Talgoxe *Parus major*

Sträckförsök av småflockar noterades 23 och 26.9.

Blåmes *Parus caeruleus*

För första gången på 8 år har vi fångat blåmesar i augusti. Visserligen endast 12 ex t o m 31.8, alla ungfåglar, men företeelsen blir intressant om man jämför med observationer och ringmärkning vid Ottenby. Ragnar Edberg (1972) rapporterar sträckförsök av småflockar 17, 18 och 25.7 samt 73 ringmärkta blåmesar i juli. Någon motsvarighet har inte rapporterats från Falsterbo, Torhamn eller Hammarö. I september-oktober noterade däremot Falsterbo omfattande invasionsrörelser med upp till 500 ex på utsträck (Roos 1972) och Hammarö har märkt 815 ex (!) enl Ehrenroth (i brev).

Aldrig tidigare har vi fångat så många blåmesar på Enskär som denna höst: 224 ex. En förhöjd aktivitet noterades från den 18.9.

Svartmes *Parus ater*

Observerad 28.8-1.10, men långt ifrån varje dag. 18 ex fångade, dvs samma som 1971. Som jämförelse kan nämnas att Hammarö märkt 763 ex (Ehrenroth i brev). Vikt och vinglängd för 7 ex jämförs nedan med uppgifter från 1966 och 1971.

Tabell 2. Vikt för 7 svartmesar (4 juv och 3 fl, inte könsbestämda) under september 1972 på Enskär, jämfört med 1966 och 1971.

	1972	1971	1966
Antal (n)	7	7	2
Intervall	8,0-10,0	8,7-9,9	9,0-9,7
Medelvärde (\bar{x})	9,16	9,09	-
Standardavvikelse (s)	0,7572	0,44	-

Tabell 3. Vinglängd för 7 svartmesar (4 juv och 3 fl, inte könsbestämda) under september 1972, på Enskär, jämfört med 1966 och 1971.

	1972	1971	1966
Antal (n)	7	11	4
Intervall	56-64	54-60	58-62
Medelvärde (\bar{x})	58,7	57,7	60,0
Standardavvikelse (s)	2,4977	2,098	-

Talltita *Parus montanus*

Noterad 31.8-23.9 i små sällskap. Endast 4 ex fångade, jämfört med Hammarö 728 ex (Ehrenroth i brev).

Nötväcka *Sitta europaea*

Ovanligt talrik i slutet av augusti och i september, vilket också Hammarö rapporterat (Ehrenroth i brev). 12 ex fångade, jämfört med 7 totalt 1965-1971. Data för fem exemplar har sammanställts i tabellerna nedan.

Tabell 4. Vikt hos nötväcka i september 1972 och 1966 på Enskär (inte köns- eller åldersfördelade).

	1972	1966
Antal (n)	5	4
Intervall	20,1-23,5	21,6-23,0
Medelvärde (\bar{x})	21,92	-
Standardavvikelse (s)	1,4670	-

Tabell 5. Vinglängd hos nötväcka i september 1972 och 1966 på Enskär (inte köns- eller åldersfördelade) jämfört med litteraturuppgifter.

	1972	1966	Vaurie (1959)	
Ras	europaea	europaea	europaea	asiatica
Geogr. ursprung	(Enskär)	(Enskär)	?	W Sibirien
Antal/kön	5 ♂♀	8 ♂♀	10 ♂	10 ♂
Intervall	85-87	86-88	87-91	77-82
Medelvärde (\bar{x})	86,2	87,1	89	79
Standardavvikelse (s)	1,0954	1,0000	?	?

Tabell 6. Näbblängd hos nötväcka i september 1972 på Enskär (inte köns- eller åldersfördelade) jämfört med litteraturuppgifter.

	1972	Vaurie (1959)	
Ras	europaea	europaea	asiatica
Antal/kön	2 ♂♀	10 ♂	10 ♂
Intervall	20-22,7	21-23	18,5-20
Medelvärde (\bar{x})	-	21,8	19,7
Standardavvikelse (s)	-	?	?

Trädkrypare *Certhia familiaris*

Tidigare har vi som mest fångat 45 ex på en säsong. Årets resultat blev 197 träd-krypare med högsta siffran, 24 ex, den 26.9. Notering saknas endast under 8 av 65 dagar. Vår fångstserie fr o m 1965: 6, 27, 26, 1, 7, 30, 45 samt 197 ex.

Falsterbo har också haft en god säsong med 80 fångade (Roos 1972). Från Hammarö rapporterar Ehrenroth (i brev) fångst av 163 ex t o m 31.10 samt god förekomst i skogarna i Värmland.

Sidensvans *Bombycilla garrulus*

Enstaka ex noterades de två sista verksamhetsdagarna, 14-15.10.

Grönsiska *Carduelis spinus*

Sporadiska observationer gjordes i augusti (20, 24 och 27.8). Från 4.9 s g s dagliga noteringar. Egentlig sträckaktivitet från 18.9 (jfr gräsiska och blåmes) med kulmen i början av oktober. I detalj ser säsongen ut så här

Datum	Ringmärkt	Observerat
9.9	1	- (= ingen notering)
18.9	1	20 ex
19.9	3	-
20.9	14	-
21.9	9	-
22.9	2	-
23.9	5	God tillgång under morgonen
24.9	6	-
25.9	4	-
26.9	10	Grönsiskor hela dagen mot norr
29.9	15	Flockar på 20-30 hela dagen
30.9	7	-
1.10	42	Sträcker hela dagen
2.10	48	Oupphörligt insträck 06.15-14.30
3.10	7	Intensivt insträck 06-09
4.10	2	Siskor hela dagen
5.10	4	Siskor hela dagen
6.10	20	Mest på kvällen mot norr
7.10	16	Sparsamt sträck
8.10	17	Ingår i gräsiskflockar hela dagen
9.10	6	Litet antal bland gräsiskorna
10.10	-	Hörs på morgonen. Ingen fångst
11.10	0	-
12.10	0	Hörs under förmiddagen
13.10	3	Ökande proportion grönsiska i siskflockarna. Inget sträck
14.10	0	Enstaka ex
15.10	2	Enstaka ex

Totala fångsten blev 244 jämfört med 52 ex 1968, som tidigare var högsta säsongssiffran. Grönsiskor har uppträtt i stora mängder tidigare år, men sällan kommit ner på den nivå där våra nät fångar. Möjligen är det gräsiskorna som dragit med sig grönsiskorna till rätt höjd över marken.

Gräsiska *Carduelis flammea*

Den 18 september fångades en gräsiska. Inga observationer i övrigt. 23.9 togs ytter-

ligare 4 ex. Från 26.9 sträckte gråsiskor dagligen tills stationen stängdes den 15 oktober.

Föregående invasion av gråsiskor ägde rum 1965, första verksamhetsåret för Hartsö-Enskär fågelstation. Säsongen avslutades då redan 12 september och då hade inga gråsiskor observerats. Vid ett endagsbesök i november fångades 2 ex. 1968 bemannades stationen en vecka i mitten av oktober. Då fångades en flock på 8 ex.

Invasionen i höst fick följande förlopp på Enskär

Datum	Ringmärkt	Observerat
18.9	1	- (= ingen notering)
23.9	4	-
26.9	8	Små flockar på 5-10 ex sträcker hela dagen
27.9	1	Fåtal sedda
28.9	1	Liten flock på morgonen
29.9	1	Ca 10 ex
30.9	0	Ca 30 ex
1.10	39	Sträcker hela dagen
2.10	106	Oupphörligt insträck från öster 06.15-14.30
3.10	9	Intensivt insträck från söder 06.30-08. Kl 06-09 passerar uppskattningsvis 3.000 finkar och siskor
4.10	39	Sträcker hela dagen
5.10	41	Sträcker in hela dagen från öster i flockar på 30-100 ex. Sista flockarna kl 18
6.10	213	Omöjligt att uppskatta antalet sträckande gråsiskor. Från gryning till skymning. Citat ur dagboken: »Om jag blundar ser jag gråsiskor i nät, i luften, i buskar, i träd, i älggräs, i hand. Mama mia!»
7.10	73	Måttligt sträck jämfört med gårdagen
8.10	260	Flockar på upp till 500 ex sträcker hela dagen. Sista fångst kl 19, mörkt sedan en timme
9.10	437	Fantastisk dag! Åtskilliga flockar på ca 1.000 ex sträckte söderut. De två största som observerades uppskattades till 5.000 resp 5.000-10.000 ex. Dessutom mängder av småflockar på 50-500 ex. Totala sträcket bör ha uppgått till åtminstone 50.000 gråsiskor. Av dagens märksiffra togs ca 250 efter solnedgången på väg till övernattningsstugan. I 10 nät. Hela natten ägnades åt plockning och märkning i lampsken.
10.10	-	Ingen märkning. Personalen (förf) sover. På morgonen är dock mycket gråsiskor i rörelse
11.10	1	Under morgonen småflockar på max. 40 ex. En större på 500 vänder norrut igen. Knappt ett ex på eftermiddagen
12.10	7	Under förmiddagen sträcker flockar på 50-400 ex mot söder. Därefter sporadiska observationer, bl a 150 + 200 som dock vänder norrut
13.10	29	Troligen inget sträck. Flockar rör sig i alarna hela dagen, den största på 500 ex. Sparvhök skrämde bort flock från nät i lå
14.10	3	Livligt sträck från gryningen till 08.30, därefter knappt några observationer
15.10	77	Gott om småflockar i rörelse hela dagen. Kommer in från sydost

Av de fångade var flertalet årsungar. Det »röda» på panna och hjässa noterades i tre kulörer: karmin, rött och gulbrunt. Den senare var mycket ovanlig (5-6 ex), men mycket markant.

P g a gråsiskornas tendens att hamna i näten i flock, insamlades inga mått- och viktuppgifter. Vi föredrog att så snabbt som möjligt märka och släppa fåglarna.

En intressant iakttagelse var, att gråsiskorna nästan uteslutande uppsökte al, där de åt på de gröna honhängena, trots att björkar inte saknas.

Från andra lokaler är följande känt

Hammarö, Värmland	43 ex ringmärkta t o m 31.10, vanlig från slutet av sept., dock ingen massförekomst (B Ehrenroth i brev)
Falsterbo, Skåne	Ingen uppgift i rapport för perioden t o m 12.10 (Roos 1972)
Ottenby, Öland	2 ex ringmärkta i september, 596 i oktober (Ottenby dagbok)
Dresden, DDR	Första ex togs 27.10. Ökat sträck från 30.10. 3.11 sträckte flockar på upp till 80 ex från gryning till kl 16. 4.11 kontrollerades 1 ex ringmärkt vid Sundsvall i april 1972. Vidare sågs troligen en snösiska. Största invasionen av gråsiska som rapportören varit med om (H Hasse i brev).

Snösiska *Carduelis hornemanni*

Vid fångsten av gråsiskor har åtskilliga ex med mycket ljus övergump noterats. Dessa var dock kunnat avfärdas som ljusa gråsiskor eller intermediära mellan grå- och snösiska (jämför med fotnot sid 127 hos Svensson 1970).

Fyra rena snösiskor har emellertid också fångats. Dessa är ännu ljusare än de intermediära exemplaren. Risken är s g s obefintlig att man ska missa snösiskorna även om man snabbmärker flera hundra gråsiskor. Om inte annat så känns det då man håller dem i handen. De känns som små dunbollar, ungefär som att hålla i en uggla.

Fångsten skedde 29.9 och 5.10 med 1 ex vardera dagen samt 2 ex den 9.10.

Vingmått för de tre första exemplaren: 75, 72 resp 75 mm, näbblängd för de två senare: 8,3 resp 8,5 mm till skallen. Den vita, ostreckade övergumpen mättes till 20 mm på det första och ca 15 mm på de övriga tre.

Ving- och näbblmått tyder på rasen *exilipes* (den europeiska) liksom dräkten. Den nordamerikanska rasen *hornemanni* är ännu ljusare och dessutom större.

Korsnäbb *Loxia sp.*

Småflockar noterades vid ett tillfälle i juli, 6 i augusti, 8 i september samt 7 i oktober. Således måttlig aktivitet.

Bändelkorsnäbb *Loxia leucoptera*

På fm den 9.10 sträckte 5 ex norrut vid södra udden, varvid både läte och vingband noterades.

Följande invasionsarter har inte alls noterats på Enskär 1972:

hökuggla	<i>Surnia ulula</i>
sparvuggla	<i>Glaucidium passerinum</i>
tretåig hackspett	<i>Picoides tridactylus</i>
stjärtmes	<i>Aegithalos caudatus</i>
tallbit	<i>Pinicola enucleator</i>

Häckningar

Vigg *Aythya fuligula* Så sent som 20.8 sågs en hona med tre veckogamla ungar vid norra udden.

Svärta *Melanitta fusca* Så sent som 23-25.8 sågs vid södra udden en hona med 4 ungar i åldern 10-12 dagar.

Gravand *Tadorna tadorna* Den 6.8 låg ett par med minst 4 ungar på östra sidan av Enskär, enligt meddelande från Bo Ljungberg.

Knölsvan *Cygnus olor* I naturreservatet fanns kullar på 1-2 ungar i juli.

Höksångare *Sylvia nisoria* Maximalt 9 sjungande hanar hördes den 10 juni. En återhämtning således från föregående års tillfälliga bottsiffra. Dock hittades endast ett bo med ungar (4 pulli) samt två bon där ungar flugit ut. Fångstsiffran stannade på 8.

Törnsångare *Sylvia communis* Nyss uthoppade ungar fångades för hand sista dagarna i juli.

Törnskata *Lanius collurio* Liksom höksångaren återhämtade sig även törnskatan efter det dåliga fjolåret. Max. 7 revir den 10.6.

Observationer

Under 1972 observerades 151 arter, varav tre nya för lokalen. Sedan 1965 har totalt 196 arter iakttagits/fångats.

Skäggdopping *Podiceps cristatus* 28.8 räknades minst 300 ex vid södra udden och 14.9 närmare 1.000 ex runt Enskär.

Gråhakedopping *P. griseigena* 3 ex 24.9.

Svarthakedopping *P. auritus* 2 ex rastade (?) 10.6.

Storskarv *Phalacrocorax carbo* Max. 150 ex på skären i söder 14.9.

Häger *Ardea cinerea* Max. 4 ex 20.8.

Årta *Anas querquedula* 2 ex öster om Enskär 30.7.

Blåsand *A. penelope* Sträck av 20 ex 8.9 och ca 260 ex 10.9. I flockarna (20-30 ex) den 10, ingick regelmässigt ett par stjärtänder *Anas acuta*.

Bergand *Aythya marila* Observerad 7 och 17.9 samt 13.10, max. 2 ex.

Gravand *Tadorna tadorna* Förutom paret med ungar sågs 2 ex i Gråshålet 4.6, 2 ex vid Tärnskär, E Enskär 30.7 samt 2 ex under hemfärden 12.8.

Kungssörn *Aquila chrysaetos* 1 juv cirklande i 15 minuter 12.10.

Kustsnäppa *Calidris canutus* Osedvanligt många observationer 27.8-23.9. Max. 3 samtidigt.

Småsnäppa *C. minuta* Endast 1 ex den 17.9, jämfört med Getteröns 430 ringmärkta (U Unger muntl.) och Ottenbys 529 ringmärkta (Edberg 1972).

Sandlöpare *C. alba* Första observationen på Enskär under våra åtta år, gjordes av SOF:s styrelse 17.9, 1 ex.

Labbb *Stercorarius parasiticus* Max. 7 ex vid flera tillfällen. Sista obs den 10.9. De jagande labbarna gav sig på gökar, rödbena, gluttsnäppa och tornsvala. Den senare landade på vattnet sedan den förföljts av två labbar i åtminstone 2 km. En labbb tog tornsvalan som äts upp på ett skär (S Thorsell, B Runesson).

Berguv *Bubo bubo* Två observationer i september. En morgon stöttes en uv som satt och åt på en trast i våra nät.

Tofsmes *Parus cristatus* Aldrig sedd på Enskär. Vid besök på Hartsö sydspets hördes dock ett flertal den 23.8. Avståndet till Enskär är 400 meter!

Näktergal *Luscinia luscinia* Max. 5 sjungande i början av juni.

Busksångare *Acrocephalus dumetorum* Vid 19.30-tiden den 3.6 hördes en sångare söder om sjön, vilken härjade med hög och klar sång. Den sjöng långsammare än en härmsångare *Hippolais icterina* som satt intill. De enskilda momenten upprepades fem-sex gånger, stundom endast tre gånger. Härmingarna avsåg bl a taltrast, talgoxe och fisktärna. Sången framfördes högt uppe och inne i akronor. Då observatörerna (HP & LW) närmade sig för att få se sångaren, tystnade den och kunde inte höras igen. Båda observatörerna är väl förtrogena med kärnsångarens snabbare sång. Ett dygn efter observationen testade förf en av observatörerna (HP) med radions fågelskivor utan att avslöja vad som spelades upp, varvid det visade sig vara en busksångare som hörts på Enskär.

Mindre flugsnappare *Ficedula parva* Observerades dagligen 4-13 september. Åtminstone 3 olika ex.

Varfågel *Lanius excubitor* Endast en observation, 1 ex 19.9. Sorktillgången var god norröver, till skillnad från 1971, då vi såg så många varfåglar.

Vinterhämling *Carduelis flavirostris* Stationens andra observation: 1 ex 13 oktober. Tidigare sedd 1966.

Domherre *Pyrrhula pyrrhula* Sträckaktivitet från 6 oktober. Dock aldrig så stora mängder som 1971.

Videsparv *Emberiza rustica* Förutom ett ex som fångades 19 september och därefter kontrollerades 26.9 och 7.10, hördes enstaka ex 8 och 9.10 (möjligen den märkta videsparven).

Lappsparv *Calcarius lapponicus* Flertal ex 2-13.9.

Snösparv *Plectrophenax nivalis* 2 ex den 8.10.

Pilfink *Passer montanus* Minst 2 ex 14.10.

Litteratur

Edberg, R. 1972. Ottenby fågelstation - aktuellt från sommaren 1972. *Calidris* 1:3:1-4.

Nord, I. 1972. Verksamheten vid Hartsö-Enskär fågelstation 1971 - med mått och vikt för några invasionsarter. *Fåglar i Sörmland* 5:1-12.

Roos, G. 1972. Falsterbonytt: augusti-oktober 1972. *Medd SkOF* 11:100-102.

Svensson, L. 1970. *Identification Guide to European Passerines*. Stockholm.

Vaurie, C. 1959. *The birds of the palearctic fauna. Passeriformes*. London.

Häckning av tretåig hackspett i Sörmland 1972

Lennart Wahlén

I östra Sörmland, 10 km SSV Gnesta (58.57 N/17.16 E) har ett par av tretåig hackspett *Picoides tridactylus* genomfört lyckad häckning under 1972. Även föregående år sågs ett par av arten under häckningstid på denna lokal, men något bofynd gjordes ej.

1972 upptäcktes ♂ + ♀ när de tillsammans trummade i ett kärr, på morgonen den 15 april. Bofyndet gjordes 1 maj och lokalen besöktes totalt 11 gånger fram till 8 juli, då den sista ungen lämnade boet. Den sammanlagda observationstiden var ca 21 timmar. Observationer vid bo av tretåig hackspett är sparsamt förekommande i litteraturen, varför jag här valt att redogöra för mina iakttagelser tämligen noggrant.

Häckningsbiotop: Övervägande gammal och delvis orörd skog, gran dominerar tillsammans med tall och aspdungar, även björk och al finnes. I omgivningen flera öppna ytor såsom skogssjö, hyggen och små kärr, liksom små partier med stormfälld skog.

Boplatsval: Den tretåige hackade ut bohålet i en torr gran, vilken i boets höjd var 23 cm i diameter. Hålet mätte 46 x 53 mm, det var riktat åt VNV och avståndet från marken till hålets underkant var 2,2 meter. Boträdet stod i västra spetsen av ett kärr, ca 75 x 250 m stort, och samtidigt i en ravin med många stormfällda gamla granar. Framför bohålet var det helt öppet medan kärret bakom och vid ena sidan om boträdet bestod av medelålders alskog, samt flera torrakor.

Observationer

april 15 (morg). ♂ + ♀ höll till i och omkring kärret, varvid »kyck»-låten och trumningar hördes från båda fåglarna, som inte vid något senare obstillfälle var lika ljudliga som denna morgon. Troligen var fåglarna sysselsatta med att söka efter ett lämpligt botråd, de befann sig ca 200 m från det senare funna boet.

april 23 (fm). ♀ observerades under näringssök i kärret, hon sågs endast besöka alar.

maj 01 (morg). Efter 45 min sökande i kärret fann jag ett färskt bohål med träflisor under. Jag hade då endast hört hackspett-trumningar på avstånd, men

Tretåig hackspett, hane. 1.7.1972. Foto: Lennart Wahlén.

när jag knackade på boträdet kom de båda tretåiga genast flygande. När jag avlägsnade mig från boträdet flög först ♀, sedan ♂ till bohålet. Tillsammans sökte de sedan föda nära boet i 10 min, varefter ♂ återvände till bohålet för att utvidga detta. Bobygget, som att döma av hålet påbörjats 2-3 dagar tidigare, fortsatte i minst 20 min.

maj 13 (em). ♂ sysselsatt med bobygge i ca 15 min, han befann sig hela tiden inne i boet med stack ibland ut huvudet för att släppa träflisor.

maj 27 (em). ♂ trummade först vid boet sedan längre bort i kärret. Trots knackningar på boträdet sågs aldrig ♀.

juni 05 (em). När jag kom till boplatsen så lämnade ♀ boet och satt utanför ca 10 min innan hon återvände in. En timme senare kom ♂ med mat, han landade vid bohålet varvid ♀ genast flög ut. Matningen skedde på en granstam 5 m från boträdet och ♂ flög strax bort genom kärret medan ♀ putsade sig några minuter innan hon åter flög till boet.

Notabelt: endast 1 matning under drygt 2 tim obs. ♀ hördes vid ett tillfälle hacka i bohålet i 3 min.

juni 14. (1650-1755). ♂ befann sig mestadels i boet, men satt i boöppningen 10 min innan han flög ut och landade på en alstam nära boet. Under 10 min satt han på samma ställe, ibland helt stilla men oftast med långsamma huvud- och halsrörelser, och hela tiden med näbben öppen. Därefter flög han tillbaka och kröp in i boet igen.

Något liknande sågs varken förr eller senare, och möjligen var beteendet en följd av att kläckning pågick i boet. Honan observerades ej och ingen matning ägde rum under obs-tiden.

juni 18. (1803-1930). Ungar i boet, de matades 7 ggr under 87 min, vilket gör 5 ggr/h. (3 matningar av ♀ och 4 av ♂). Min närvaro 6 m från boet och helt öppet störde ej fåglarna, endast ♀ skyggade litet vid första matningen.

- Vid två tillfällen blev ♀ bortkörd av ♂ vid boet i samband med konfrontation vid matning; jfr nedan.
- Fåglarna kröp in i boet vid matningarna.
- Ungarna hördes skrika endast i samband med matning.

juni 24. 1355 sågs ♀ 400 m norr boet, när hon sökte föda i granar. (1400-1805) ♂ och ♀ matade ungar 18 resp 17 ggr.

- Totalt 35 matningar, vilket motsvarar 8,5 ggr/h.

- Längsta uppehåll mellan två matningar: ca 20 min.
- Honan matade regelbundet medan hanen hade längre pauser och dessemellan intensiv matning, som mest 4 ggr på 15 min.
- Honan blev bortkörd från boet en gång; jfr nedan.
- Endast ♂ städade boet, vilket skedde 5 gånger och alltid efter matning. Han flög då bort 20-30 m från boet, slog till på ett träd (alltid olika) och släppte träckpåsen.
- ♂ flög vanligen efter mat mot E-SE, medan ♀ lämnade boet mot N, vilket tyder på skilda näringsrevir.
- De gamla fåglarna stack endast in halva kroppen i bohålet vid matningarna.

juli 01. (1345-1805). ♂ och ♀ matade ungarna 21 resp 23 ggr.

- Totalt 44 matningar eller drygt 10 ggr/h.
- De gamla fåglarna bar alltid födan i näbben när de kom till boet.
- Ungarna tog själva maten ur de vuxna fåglarnas näbb.
- Alla matningar skedde nu i boöppningen och de tog relativt kort tid, 10-30 sekunder.
- Övrigt om matningarna:

Längsta paus ♀ 43 min, ♂ 62 min, totalt 20 min.

Tätaste ♀ 3 ggr/6 min, ♂ 4 ggr/8 min.

- Honan var aldrig inne i boet, medan ♂ kröp in 10 ggr, i samtliga fall omedelbart efter matning.
6 ggr kom han ut med ekskrementer i näbben, varvid städning genomfördes som ovan, men vid 4 tillfällen lämnade han boet med tom näbb.
- Ungarna skrek nu hela tiden hårt och kraftigt, lätena var dock väl skilda från de vuxnas läten. Ungarna hördes ej längre än 40-50 meter.
- På nära håll hördes vid några tillfällen från ungarna ett 2-3 sekunder långt drillande läte.
- Endast en gång sågs någon av fåglarna hämta mat nära boet, och det var när ♂ under fyra minuter hackade på boträdet strax nedanför bohålet och därefter matade ungarna.
- Honan attackerad och bortkörd av ♂ vid boet en gång. Jfr nedan.

juli 08. (0445-0715). Först helt tyst vid boet trots mina knackningar på boträdet, men under tiden 05.06-05.18 stack en unge fram näbben i bohålet 4 gånger och

Tretåig hackspett, hane och unge. 8.7.1972. Foto: Lennart Wahlén.

varje gång hördes ett lågmält »kyckande». 0526 kom ♂ med mat till boet, och ungen stack genast ut hela huvudet. Ungen blev skrämmd av kameraljud, lämnade boet och flög till närmaste gran. Sedan den flugit ännu några meter till en annan gran så matades ungen av ♂.

Under resten av observationstiden flyttade sig ungen omkr 150 m bort från boet, den skrek flera gånger och fick mat av ♂ 2 eller 3 ggr.

Ungen var relativt skygg, och jag kom ej närmare än 8-10 m utom vid ett tillfälle när ♂ efter en matning varnade och ungen stelnade på en tallstam. Den satt stilla i ca 10 min och jag kunde fotografera den på endast 3 m avstånd.

♀ eller fler ungar kunde ej upptäckas i boets närhet, den observerade ungen var säkert den sista som lämnade boet, vilket styrks av att ♂ vid matning nr 2 flög direkt till boet men snart flög vidare till den utflugna ungen som satt tyst 20 m därifrån.

Sammanfattning

- De tretåiga hackspettarna genomförde häckningen i östra Sörmland 1972 under tiden sista veckan av april fram till 8 juli.
- Endast ♂ sågs bygga boet, ungefärlig tid 29.4-(26.5), men ♀ hördes hacka inne i boet i samband med ruvning 5 juni.
- Båda fåglarna var mycket orädda, jag kunde bli sitta helt öppet 5-6 m från boet när de matade ungarna. Fotografering och andra rörelser tycktes inte heller störa fåglarna.
- De tretåiga var med två undantag mycket tystlåtna och svåra att upptäcka även i boets närhet, eftersom de varnade först när jag gick ända fram till boträdet, och före kläckningen varnade de inte ens för detta. Vid första observationen, på morgn 15.4, skrek och trummade båda fåglarna livligt, och under em 27.5 trummade ♂ flitigt nära boet. Samtidigt (och vid flera andra tillfällen) hördes trummningar från större hackspett, vars bo fanns 450 m SE den tretåiges bo.
- Ruvingen pågick ungefär (29.5)-14.6, och under denna period observerades båda fåglarna i boet. När ♀ ruvade 5 juni blev hon vid ett tillfälle matad av ♂. Något försök att räkna äggen gjordes aldrig.
- Kläckningen pågick med stor sannolikhet under em 14 juni.
- ♀ var den som matade ungarna mest regelbundet, men totalt matade fåglarna 43 ggr vardera under observationerna 18 juni-1 juli.
- Födan transporterades alltid i näbben, ofta väl synlig, och när den kunde bestämmas bestod den av små vita larver.
- Vid åtminstone ett obs-tillfälle noterades att de vuxna fåglarna idkade näringsök i åtskilda områden, vilka låg i olika riktningar från boet räknat.
- När ungarna blev större matades de oftare: 5 ggr/h på kv 18.6, $8\frac{1}{2}$ ggr/h 24.6 och drygt 10 ggr/h 1.7. Ungarna var då troligen 4, 10 resp 17 dagar gamla.
- Endast ♂ observerades göra rent hos ungarna i boet, och under nästtidens senare del stälade han bort ekskrementer 1-2 ggr/h.
- Anmärkningsvärt var också hanens dominant uppträdande gentemot honan i samband med matningarna. Under denna tid observerades fåglarna stöta samman fem gånger vid boet enligt följande:
 1. ♂ hade matat och satt 15 m från boet när ♀ kom.
 2. ♂ satt utanför bohålet och skulle mata när ♀ anlände.
 3. Som 2, honan försökte nå bohålet.
 4. Honan satt utanför bohålet och skulle just mata när ♂ kom flygande.

I samtliga dessa fall blev ♀ bryskt attackerad av ♂, som inte gav sig förrän ♀ var bortkörd från boträdet. Honan fick sedan vänta med sin matning tills ♂ hade flugit iväg.

I det femte fallet hade ♀ hunnit mata och tittade ut ur boet när ♂ anlände med mat, ♀ flög genast bort utan »påstötning» från ♂.

- Antalet ungar förblev okänt, men någon eller några torde ha lämnat boet redan 7 juli. Det är hos större hackspetten känt att honan vanligen följer de ungar som först flyger ut, medan hanen tar hand om de som ev blir kvar ännu ett dygn i boet.

Detta var sannolikt vad som hände även för den observerade häckningen av tretåig hackspett.

Med en trolig kläckningsdag 14.6 och borymning 7-8 juli, erhålles ungarnas nästtid 23-24 dagar.

Populationsförändring i Sörmland ?

Av äldre häckningar i Sörmland finns en anteckning från Biby 1935, där den tretåige hackade ut bohålet i en 40-årig frisk gran. Under 1960-talet har enstaka observationer gjorts nästan varje år, dock vanligen under hösten.

Eftersom den tretåiga hackspetten är en svårfunnen art p g a dess biotopval och försynta uppträdande, så tyder observationerna i Sörmland på en kraftig ökning av stammen från och med 1971. Inga observationer är kända från 1969-70, men 1971 inrapporterades hela 17 stycken till rapportkommittén i Sörmland, däribland två par under häckningstid. En stor del av iakttagelser gjordes i stormfälld skog.

Den under 1972 studerade häckningen ägde rum i ett skogsområde som under samtliga årstider regelbundet besökts av förf. sedan 1965-66. Häckningslokalen har ofta passerats, men första observationen av tretåig gjordes 1971. Under 1972 är ytterligare en häckning i Sörmland känd, vid Änhammar, Dunker (P O Palm).

Vid Hartsö-Enskär fstr föreligger ingen observation av tretåig under höstarna 1970-72.

De tretåige hackspettens stapelföda utgöres av barkborrarnas larver, därför kan man förmoda att höststormarna 1969 gjorde de sörmländska skogarna mer lämpliga för den tretåige än vad som varit fallet tidigare. Stormarnas verkningar med kvarliggande stormfälld skog och senare omfattande granbarkborre-angrepp har åtminstone gynnsamt bidragit till artens expansion söderut. Troligen drog

arten söderut under vintern 1970-71, varvid flera exemplar stannade kvar i lämplig häckningsterräng under hela 1971.

1972 har alltså den tretåige hackspetten häckat på åtminstone två lokaler i Sörmland, och förutsättningarna synes stora att vi skall få behålla arten som årlig häckfågel i landskapet.

Litteratur

- von Essen, K. 1935. Ornitologiska anteckningar från 1935. Fauna och flora 35:221-226.
- Gyllin, R. & Larsson, K. 1967. Förekomsten av vitryggig hackspett *Dendrocopos leucotos* och tretåig hackspett *Picoides tridactylus* i Närke. Vår Fågelvärld 26:30-36.
- Curry-Lindahl, K. 1961. Våra fåglar i Norden, bd 3. Stockholm.
- Rosenberg, E. 1961. Fåglar i Sverige. Stockholm.
- Ruge, K. 1968. Zur Biologie des Dreizehenspechts. Der Ornithologische Beobachter 65:109-124.
- Thönen, W. 1966. Dreizehenspecht futtert Nestjunges mit Baumsaft. Der Ornithologische Beobachter 63:21-23.

Manuskriptet inkommet 15.10.1972.

Förf adress: Nygatan 17 A, 150 10 Gnesta

Vingmått och vikt hos några flyttande fågelarter*

Ingemar Nord

Under de gångna säsongerna har vingmått och vikter insamlats i varierande omfattning:

- 1965 — inga mätningar
- 1966 — vikt och vinglängd på alla arter
- 1967 — vikt och vinglängd på pärluggla, rödstjärt, ärtsångare, lövsångare, kungsfågel och grå flugsnappare
- 1968 — vikt på lövsångare, ärtsångare, kungsfågel, grå flugsnappare samt vikt och vinglängd på invasionsarter
- 1969 — vikt och vinglängd på invasionsarter
- 1970 — vikt och vinglängd på invasionsarter
- 1971 — vikt och vinglängd på invasionsarter

Avsikten här är endast att på enklaste sätt presentera materialet för de arter som vi har det minsta materialet ifrån. I tabellerna 1 och 2 återfinns arter med max. 10 vikter. Eftersom båda vingarna mäts, kan antalet vingmått vara upp till 20 st.

Data för de arter som inte finns med här kommer att publiceras senare. Vikt och vingmått hos pärluggla, större hackspett och svartmes har publicerats i årsrapporten för 1971 (Nord 1972).

Kommentarer till tabellernas kolumner

1 Ålder/Kön

Köns- och åldersbestämning har i första hand skett med Svenssons guider (1964, 1970), i andra hand med BTO:s guider.

2 Antal (n)

I vikttabellen är n = antal vägda exemplar, medan i vingmåttstabellen antalet i de

* Meddelande nr 17 från Hartsö-Enskär fågelstation. Föregående meddelande återfinns i Fåglar i Sörmland 5:1.

Tabell 1. Insamlade viktuppgifter för några flyttande arter på Enskär. Vägningen har gjorts i augusti-oktober 1966-1971.

Art	1		2		3		4	5	6	7
	Ålder Kön	Antal (n)	Uppmätta Min.	värden Max.	Medel- värde	Medel- fel	Stand. avvik.	Teoretiskt intervall		
Sparvhök <i>Accipiter nisus</i>	juv ♀	2	246	262	-	-	-	-	-	-
Sparvhök <i>Accipiter nisus</i>	juv ♂	1	152	-	-	-	-	-	-	-
Vattenrall <i>Rallus aquaticus</i>	juv	1	87 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	-	-
Drillsnäppa <i>Tringa hypoleucos</i>	fl	9	43	60	50,0	1,89	5,68	35,3-	64,7	
Gluttsnäppa <i>T. nebularia</i>	fl	2	131 $\frac{1}{2}$	151 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	
Gök <i>Cuculus canorus</i>	juv	5	83	133	98,4	-	-	-	-	
Tornsvala <i>Apus apus</i>	ad	2	37	37 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	
Tornsvala <i>Apus apus</i>	juv	6	30 $\frac{1}{2}$	36 $\frac{1}{2}$	33,5	1,02	2,49	27,1-	39,9	
Gröngöling <i>Picus viridis</i>	juv	1	178 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	-	
Mindre hackspett <i>Dendrocopos minor</i>	juv	2	24,4	28,5	-	-	-	-	-	
Göknya <i>Jynx torquilla</i>	fl	3	37	44 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	
Bäcksvala <i>Riparia riparia</i>	juv	3	12,5	13,2	-	-	-	-	-	
Blåmes <i>Parus caeruleus</i>	fl	1	10,0	-	-	-	-	-	-	
Svartmes <i>P. ater</i>	fl	2	9,0	9,7	-	-	-	-	-	
Entita <i>P. palustris</i>	fl	7	11,2	13,0	12,04	0,24	0,64	10,4-	13,7	
Nötväcka <i>Sitta europaea</i>	fl	4	21,6	23,0	-	-	-	-	-	
Gårdsmyg <i>Troglodytes troglodytes</i>	fl	3	7,2	9,0	-	-	-	-	-	
Rödvingetrast <i>Turdus iliacus</i>	juv	3	55	58	-	-	-	-	-	
Koltrast <i>T. merula</i>	juv	5	81 $\frac{1}{2}$	100	91,1	3,17	7,11	72,7-	109,6	
Buskskvätta <i>Saxicola rubetra</i>	fl	6	13,0	17,4	15,48	0,69	1,68	11,2-	19,8	
Blåhake <i>Luscinia svecica</i>	juv	2	15,7	15,9	-	-	-	-	-	
Gräshoppsångare <i>Locust. naevia</i>	fl	1	10,3	-	-	-	-	-	-	
Rörsångare <i>Acroceph. scirpaceus</i>	fl	2	9,0	12,0	-	-	-	-	-	

Art	1	2	3		4	5	6	7
	Ålder Kön	Antal (n)	Uppmätta Min.	värden Max.	Medel- värde	Medel- fel	Stand. avvik.	Teoretiskt intervall
Höksångare <i>Sylvia nisoria</i>	ad ♂	3	23,5	27,0	-	-	-	-
Höksångare <i>Sylvia nisoria</i>	ad ♀	2	23,0	26,5	-	-	-	-
Höksångare <i>Sylvia nisoria</i>	juv	5	24,0	30,0	26,40	-	-	-
Taigasångare <i>Phyllosc. inornatus</i>	fl	2	5,4	6,4	-	-	-	-
Halsbandsflugsnappare <i>Ficed. albicollis</i>	fl	1	11,0	-	-	-	-	-
Mindre flugsnappare <i>F. parva</i>	ad	1	9,3	-	-	-	-	-
Mindre flugsnappare <i>F. parva</i>	juv	2	9,3	9,6	-	-	-	-
Järnsparv <i>Prunella modularis</i>	fl	3	17,5	18,8	-	-	-	-
Skärpiplärka <i>Anthus spinoletta</i>	fl	1	20,5	-	-	-	-	-
Stare <i>Sturnus vulgaris</i>	juv	10	69	80 $\frac{1}{2}$	75,9	1,51	4,78	63,6-88,2
Grönfink <i>Chloris chloris</i>	fl	2	27,0	28,0	-	-	-	-
Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>	ad ♀	1	11,7	-	-	-	-	-
Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>	juv	2	12,1	12,6	-	-	-	-
Grönsiska <i>Carduelis spinus</i>	fl	2	13,9	14,2	-	-	-	-
Bändelkorsnäbb <i>Loxia leucoptera</i>	juv	10	25,5	36,0	30,95	1,09	3,44	22,1-39,8
Gulspurv <i>Emberiza citrinella</i>	fl	8	26,0	31,0	28,06	0,64	1,82	23,4-32,7
Ortolansparv <i>E. hortulana</i>	fl	1	24,1	-	-	-	-	-
Sävspurv <i>E. schoeniclus</i>	juv	1	15,8	-	-	-	-	-

flesta fall ska divideras med 2 för att antalet mätta exemplar ska erhållas. Detta beror på att båda vingarna mätts i de flesta fall.

3 Uppmätta värden

Vägningen har skett med en noggrannhet på 0,1 gram för värden upp till 30,0 och med en noggrannhet på 1 gram för värden däröver, i vissa fall dock 1/2 (Obs! Ej detsamma som 0,5). Vingmätningarna har skett med en noggrannhet på 1 mm.

Tabell 2. Insamlade vinglängder för några flyttande arter på Enskär. Mätningarna har gjorts i augusti-oktober 1966-1971.

Art	1	2	3		4	5	6	7
	Ålder Kön	Antal (n)	Uppmätta Min.	värden Max.	Medel- värde	Medel- fel	Stand. avvik.	Teoretiskt intervall
Sparvhök <i>Accipiter nisus</i>	juv ♀	5	229	240	236,4	-	-	-
Sparvhök <i>Accipiter nisus</i>	fl ♂	3	200	204	-	-	-	-
Vattenrall <i>Rallus aquaticus</i>	juv	2	115	115	-	-	-	-
Drillsnäppa <i>Tringa hypoleucos</i>	fl	18	104	116	111,1	0,65	2,76	104,0-118,2
Gluttsnäppa <i>T. nebularia</i>	fl	4	179	192	-	-	-	-
Silvertärna <i>Sterna paradisaea</i>	ad	1	268	-	-	-	-	-
Gök <i>Cuculus canorus</i>	juv	10	203	219	210,9	1,79	5,67	196,3-225,5
Tornsvala <i>Apus apus</i>	ad	4	168	174	-	-	-	-
Tornsvala <i>Apus apus</i>	juv	12	162	174	169,3	1,16	4,03	158,9-179,7
Gröngöling <i>Picus viridis</i>	juv	2	165	166	-	-	-	-
Mindre hackspett <i>Dendr. minor</i>	juv	4	92	98	-	-	-	-
Gökyta <i>Jynx torquilla</i>	fl	6	87	92	89,8	0,91	2,24	84,0- 95,6
Backsvala <i>Riparia riparia</i>	juv	6	105	108	106,3	0,58	1,41	102,7-109,9
Blåmes <i>Parus caeruleus</i>	fl	2	63	63	-	-	-	-
Svartmes <i>P. ater</i>	fl	4	58	62	-	-	-	-
Entita <i>P. palustris</i>	fl	14	62	66	64,5	0,45	1,70	60,0- 69,0
Nötväcka <i>Sitta europaea</i>	fl	8	86	88	87,1	0,35	1,00	84,5- 89,7
Gärdsmyg <i>Troglodytes troglodytes</i>	fl	6	44	48	46,7	0,86	2,10	41,3- 52,1
Rödvingetrast <i>Turdus iliacus</i>	juv	8	116	118	117,5	0,33	0,93	115,1-119,9
Koltrast <i>T. merula</i>	juv	10	122	136	127,6	1,54	4,87	115,0-140,2
Buskskvätta <i>Saxicola rubetra</i>	fl	12	72	79	75,1	0,71	2,45	68,8- 81,4
Blåhake <i>Luscinia svecica</i>	juv	4	72	74	-	-	-	-
Gräshoppsångare <i>Locustella naevia</i>	fl	2	66	67	-	-	-	-
Rörsångare <i>Acroceph. scirpaceus</i>	fl	6	64	67	65,7	0,63	1,55	61,7- 69,7

Art	1		3		4	5	6	7
	Ålder Kön	Antal (n)	Uppmätta Min.	värden Max.	Medel- värde	Medel- fel	Stand. avvik.	Teoretiskt intervall
Härmsångare	juv	1	76	-	-	-	-	-
Hippolais icterina								
Höksångare	ad ♂	6	85	91	89,3	1,00	2,45	83,0- 95,6
Sylvia nisoria								
Höksångare	ad ♀	2	87	90	-	-	-	-
Sylvia nisoria								
Höksångare	juv	5	85	89	86,6	1,00	2,24	80,9- 92,3
Sylvia nisoria								
Taigasångare	fl	3	53	56	-	-	-	-
Phyllosc. inornatus								
Halsbandsflugsnappare	fl	2	75	77	-	-	-	-
Ficed. albicollis								
Mindre flugsnappare	ad	2	69	69	-	-	-	-
F. parva								
Mindre flugsnappare	juv	4	68	70	-	-	-	-
F. parva								
Järnsparv	fl	6	67	71	69,7	0,86	2,10	64,3- 75,1
Prunella modularis								
Ängspiplärka	fl	1	77	-	-	-	-	-
Anthus pratensis								
Skärpiplärka	fl	2	82	83	-	-	-	-
A. spinoletta								
Stare	juv	14	121	131	124,9	0,81	3,02	117,1-132,7
Sturnus vulgaris								
Grönfink	fl	4	91	92	-	-	-	-
Chloris chloris								
Grönsiska	fl	4	69	75	-	-	-	-
Carduelis spinus								
Grönsiska	juv	4	70	72	-	-	-	-
Carduelis spinus								
Bändelkorsnäbb	juv	20	87	98	93,4	0,82	3,67	83,9-102,9
Loxia leucoptera								
Gulspurv	fl	16	82	92	86,3	0,76	3,05	78,4- 94,2
Emberiza citrinella								
Ortolansparv	fl	2	85	85	-	-	-	-
E. hortulana								
Videsparv	fl	5	72	75	74,0	-	-	-
E. rustica								
Sävsparv	juv	2	73	73	-	-	-	-
E. schoeniclus								
Lappsparv	fl	4	85	86 $\frac{1}{2}$	-	-	-	-
Calcarius lapponicus								

För vägningen har använts fjädervågar av märket Pesola och strutar av plast. För vinglängdsmätningarna har använts mm-graderad linjal med stoppklots vid 0. Metoden har varit den som beskrivs hos Svensson (1970).

4 Medelvärde

Medelvärdet är det aritmetiska medelvärdet (\bar{X} , x-streck). Medelvärdet har angivits med en decimal mer än vad som mätts upp (kolumn 3).

5 Medelfel

Medelvärdets medelfel har beräknats med formeln

$$s_{\bar{x}} = \frac{s}{\sqrt{n}}$$

6 Standardavvikelse

Standardavvikelsen eller spridningen har beräknats med formeln

$$s = \sqrt{\frac{\sum fx^2 - \frac{(\sum fx)^2}{n}}{n-1}}$$

7 Teoretiskt intervall

Inom det teoretiska intervallet kan man räkna med att 99 % av individerna i den mätta populationen hamnar. Standardavvikelsen har multiplicerats med 2,58, varefter resultatet har lagts till eller dragits ifrån det framräknade medelvärdet (\bar{X}). Formeln blir $\bar{X} \pm 2,58s$. Observera dock det ganska ringa värdet i denna information för så små stickprov.

Litteratur

Nord, I. 1972. Verksamheten vid Hartsö-Enskär fågelstation 1971. – Fåglar i Sörmland 5:49-60.

Svensson, L. 1964. Bestämningssguide för vissa tättingar. Stockholm.

Svensson, L. 1970. Identification Guide to European Passerines. Stockholm.

Manuskriptet inkommet 8.2.1972.

Förf adress: Sundtorp, 640 34 Sparreholm

Sparvugglans hamstringsvanor under vintern

Björn Ahlbom och Leif Carlsson

Sedan vintern 1968-69 har sparvugglans, *Glaucidium passerinum*, näringsekologi studerats i Eskilstunatrakten. En introduktion till denna studie har tidigare givits av Ahlbom 1970 (Fåglar i Sörmland 3:74-76). Undersökningen bygger på en analys av spybollar insamlade under häckningstid och vinter. Under vinterhalvåret har även lagrade byten registrerats. Sparvugglan är en av de få ugglearter som hamstrar byten och de flesta byteslistor som givits för sparvugglan i litteraturen grundar sig på sådana lagerräkningar. För en tolkning av dessa material fodras emellertid kunskap om hur förråden byggs upp och användes.

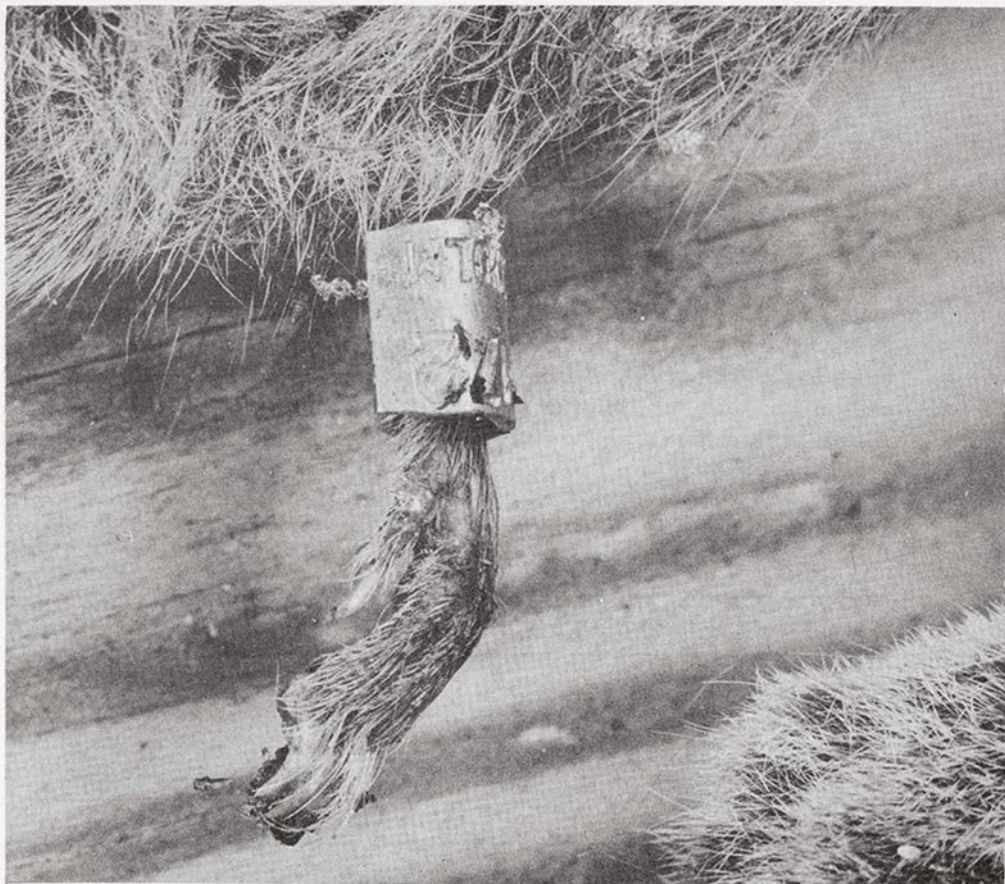
Vintern 1971-72 påbörjades därför märkning av de lagrade bytena med ringar, vilka sedan kan återfinnas i spybollarna. Här skall ges en kortare orientering om metodik och målsättning för detta projekt. Genom en individuell märkning av de lagrade bytesdjuren kan bli följande förhållanden studeras:

- utnyttjandegrad
- lagringstider
- förflyttningar

Märkningen har skett med ringar, egentligen avsedda för fåglar. Gnagare har märkts på både bak- och framben, näbbmöss på bakben eller svansrot, och fåglar på benet. I samtliga fall har ringen satts så nära kroppen på djuret som möjligt och klämts åt ordentligt för att den inte skall falla av vid uggelns bearbetning av bytet. Vi vill passa på och tacka Sten Österlöf som ställt ringarna till vårt förfogande.

Vintern 1971-72 uppvisade uggelorna en låg hamstringsaktivitet. Sammanlagt noterades 81 bytesdjur. Som jämförelse kan nämnas att vintern 1970-71, som var en toppvinter, uppgick antalet till närmare 400. Vintern 1971-72 var gnagarfattig varför födan sammansättning också blev annorlunda. Andelen fåglar men framförallt andelen näbbmöss ökade markant i materialen.

Av de 81 byten som märktes härstammar 56 från två lokaler, Nordön och Lindängssjön, belägna söder om Eskilstuna. På dessa två platser visade uggelorna en hög aktivitet, varför arbetet med märkning och kontroll av holkarna koncentrerades dit, och den följande redovisningen har begränsats till dessa lokaler. De

Åkersork nr 172 märkt 21 nov 1971 i holk 54, kontrollerad i samma holk 8 jan 1971, och återfunnen i spyboll i holk 55 13 februari. Avstånd mellan holkarna ca 100 meter.
Foto: Ingmar Holmåsén/N.

första bytena märkts 20 november och de sista 20 februari. Antalet märkta byten/månad var:

november	– 18
december	– 19
januari	– 15
februari	– 4

Antalet hamstrade byten var således högst på förvintern. Vid Nordön härstammar byten och spybollar från två holkar medan ugglan vid Lindängssjön använde 6 holkar.

I tabell 1 har det preliminära siffermaterialet redovisats. Av de 56 märkta bytena återfanns 22 (39 %) i spybollarna. Då skall nämnas att i en holk vid Lindängs-

sjön lagrades 11 byten i början av januari som aldrig användes någon gång. Eventuellt hade denna holk en annan ägare än de övriga 5 holkarna på lokalen. Resterade 23 byten (41 %) försvann ur holkarna utan återfynd. Förklaringen till detta är troligen följande. De byten som ugglan förtär i skymningen är smältna efter några timmar, varvid en spyboll ejakteras och hamnar i holken där ugglan övernattar. De byten som äts under morgontimmarna ejakteras däremot under dagen, då hamnar bollen förmodligen ute i det fria, och blir ej insamlad. Dessutom kan byten flyttas till naturliga trädhål, eller övernattnings ske i sådana, varvid bollarna undandrages insamling. Utnyttjandegraden av lagrade byten har emellertid varit hög, vilket får sättas i samband med en låg födotillgång.

Tabell 1. Tabell visande antalet märkta bytesdjur, totala antalet bytesdjur i spybollarna, och antalet återfynd i bollarna fördelade på de olika artgrupperna.

Artgrupp	Märkta	I spybollar	Återfynd
Sorkar	21	19	10
Möss	6	3	2
Näbbmöss	25	23	8
Fåglar	4	14	2
Summa	56	59	22

Ingenting är tidigare känt om hur länge bytena kan lagras innan sparvugglan använder dem. Lagringstiden, som har beräknats från märkning till sista kontroll före ätande, var dock förvånadsvärt lång. Följande minimi-tider erhöles för 10 byten:

- 3 byten 22 dagar
- 1 byte 30 dagar
- 1 byte 37 dagar
- 2 byten 49 dagar
- 3 byten 51 dagar

Till detta kan läggas att byten som märktes 20.11 och kontrollerades 93 dagar senare (20.2) sedan var försvunna 11 mars. I detta fall är det dock inte bevisat att ugglan förtärt dem. De övriga 12 återfynden i bollarna gjordes vid första besöket vid lokalen efter märkningen (13-36 dagar).

Förflyttning av byte konstaterades i ett fall. En näbbmus flyttades mellan

Sparvuggla. Foto: Tero Niemi.

två holkar belägna ca 350 meter från varandra. I fyra fall återfanns bytet i bollar insamlade i annan holk än där märkningen gjorts.

Vid jämförelse av siffrorna i tabellen kan man utgå från följande hypotes. Sparvugglan utsättes för tre valsituationer från det att bytet fångas till det förtärs, nämligen:

- 1) vilken typ av byte ska fångas
- 2) ska fångat byte förtäras direkt eller lagras
- 3) vad ska ätas av redan lagrade byten

Fråga 1, gällande av preferensnivåer vid fångst, kan inte besvaras utan närmare kunskap om bytespopulationerna. Punkt 2 och 3 kan däremot belysas med material av här presenterad typ. Jämför man t ex antalet märkta fåglar med det totala antalet fåglar i spybollarna finner man att den senare siffran är avsevärt högre. Det kan man förklara med att av fångade byten föredrar ugglan att förtära fåglar direkt.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ovan beskriven märkningsmetod ger goda möjligheter att närmare studera sparvugglans biologi, varav bara några aspekter behandlats här. Vintern 1972-73 kommer ökat intresse att ägnas åt revirstorlek, bytesdjurens vikt, holkinnehåll i relation till omgivande biotop, och bytesdjurens uppdelning i bollarna. Ju mer kunskap som samlas om sparvugglan desto intressantare och mer komplicerade blir problemen och frågorna, vilket stimulerar till ett fortsatt studium av arten.

Slutligen vill vi be personer som hittar spybollar att skicka dessa till förf för analys, även uppgifter om lagrade byten är av största intresse.

Manuskriptet inkommet 12.12.1972.

Förf adress: S:t Eriksgatan 57, 2 tr, 112 34 Stockholm
Fristadsgatan 4 D, 633 46 Eskilstuna

Omslagets baksida: Rapphöns. Foto: Karl-Erik Fridzén.

